

Šolska kronika

1-2

Šolska kronika - 28
Revija za zgodovino šolstva in vzgoje - LII
Ljubljana

School Chronicle - Journal of the
History of Schooling and Education

28/2019

SCHOOL CHRONICLE – JOURNAL OF THE HISTORY OF SCHOOLING AND EDUCATION
– BULLETIN OF THE SLOVENIAN SCHOOL MUSEUM. LJUBLJANA, SLOVENIA.

Urednik / Editor: Anton Arko

Uredniški odbor / Editorial Board: Anton Arko, mag. Marjetka Balkovec Debevec, dr. Theodor Domej (Avstrija / *Austria*), dr. Darko Friš, dr. Boris Golec, Ksenija Guzej, Tatjana Hojan, Polona Koželj, mag. Marija Lesjak Reichenberg, Marko Ljubič, Miha Mali, dr. Zdenko Medveš, mag. Stane Okoliš (odgovorna oseba izdajatelja / *Responsible person for the publisher*), dr. Mojca Peček Čuk, dr. Leopoldina Plut Pregelj (ZDA / *USA*), dr. Edvard Protner, Mateja Ribarič, dr. Branko Šuštar

Zaslužna člana uredniškega odbora / Emeritus members of the Editorial Board: Slavica Pavlič, mag. Mladen Tancer

Članke je recenziral uredniški odbor. Za znanstveno vsebino člankov odgovarjajo avtorji. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. / *The articles have been reviewed by the Editorial Board. The authors are solely responsible for the content of their articles. No parts of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and full mention of the source.*

© Slovenski šolski muzej / *Slovenian School Museum, Ljubljana*

Redakcija te številke je bila zaključena 1. 10. 2019.

The editing of this issue was completed on October 1st, 2019.

Prevodi / *Translation:*

Maja Visenjak Limon (angleščina / *English*)

Luka Kalin (angleščina / *English*)

Maja Hakl Saje (nemščina / *German*)

Lektoriranje / *Proofreading:*

Marjeta Žebovec (slovenščina / *Slovene*)

Paul Steed (angleščina / *English*)

Uredništvo in uprava /

Editorial and administrative office:

Slovenski šolski muzej, Plečnikov trg 1,

SI-1000 Ljubljana, Slovenija

+3861 2513 024

Telefon, fax / *Phone, Fax:*

E-pošta / *E-Mail:*

solski.muzej@guest.arnes.si

Spletna stran / *Website:*

www.ssolski-muzej.si

Transakcijski račun / *Bank Account No.:*

01100-6030720893

Sofinancira / *Co-financed by:*

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport /

Ministry of Education, Science and Sport

Agencija za raziskovalno dejavnost R Slovenije - ARRS /

Slovenian Research Agency

Izdajatelj / *Publishers:*

Slovenski šolski muzej / *Slovenian School Museum*

Zveza zgodovinskih društev Slovenije /

Historical Association of Slovenia

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Matjaž Kavar, RAORA d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

Abo grafika d.o.o.

Naklada / *Number of copies:*

650 izvodov

Revija je vpisana v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije pod zaporedno številko 43, z dne 14. 2. 2002.

Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje je vključena v / *School Chronicle – Journal of the History of Schooling and Education is included in:*

ProQuest/Periodicals Acquisitions, Michigan, USA

EBSCO Publishing, Ipswich, USA

ERIH PLUS, c/o NSD

COBISS - Co-operative Online Bibliographic System Services, Slovenia

Š O L S K A K R O N I K A
REVIJA ZA ZGODOVINO ŠOLSTVA IN VZGOJE
Glasilo Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana

Leto 2019, številka 1–2

Letnik 28 – LII

School Chronicle / Schulchronik
Journal of the History of Schooling and Education.
Bulletin of the Slovenian School Museum. Ljubljana. Slovenia.
Zeitschrift für Schul- und Erziehungsgeschichte. Organ des
Slowenischen Schulmuseums. Ljubljana. Slowenien.

VSEBINA / CONTENTS / INHALTSVERZEICHNIS

**ČLANKI IN PRISPEVKI / ARTICLES AND OTHER CONTRIBUTIONS /
ARTIKEL UND BEITRÄGE**

- Damir Globočnik: Vodnikov spomenik v Ljubljani –
Prvi slovenski narodni spomenik** ...7–23
*The monument to Valentin Vodnik in Ljubljana –
the first Slovenian national monument*
Vodnik Denkmal in Ljubljana - Das erste slowenische Nationaldenkmal
- Renato Podbersič: Izobraževanje Judov v Gorici od začetkov do
sredine 20. stoletja** ...24–39
Education of Jews in Gorica/Gorizia from the early to mid-20th century
Ausbildung der Juden in Görz von Anfang bis Mitte des 20. Jahrhunderts
- Monika Govekar-Okoliš: Primerjava izobraževanja učiteljev
v slovenskih deželah Avstro-Ogrske** ...40–64
Comparison of Teacher Education in Slovenian lands in Austro-Hungary
Vergleich der Lehrerausbildung in slowenischen Ländern in Österreich-Ungarn
- Ana Šmidhofer: Sledi francoskega personalizma v slovenski
pedagoški misli med obema vojnama** ...65–79
*Traces of French personalism in the Slovenian pedagogical ideas
between the two world wars*
*Spuren des französischen Personalismus im slowenischen pädagogischen
Denken in der Zwischenkriegszeit*

- Tatjana Hojan: **Slovenski pedagoški časopisi o stavkah med letoma 1918 in 1941** ...80–92
The reporting in the Slovenian pedagogical press about the strikes between 1918 and 1941
Slowenische pädagogische Zeitschriften über Streiks zwischen 1918 und 1941
- Aleksandra Pirkmajer Slokan: **Latinščina v slovenski javni osnovni šoli - Primerjava prvega desetletja popolne devetletke (2008–2018) s predhodnim desetletjem in šolsko leto 2018/2019** ...93–119
Latin in the Slovenian state primary school – A comparison of the first decade of the full nine-year primary school (2008-2018) with the previous decade, and the school year 2018/2019
Latein in der slowenischen öffentlichen Grundschule - Vergleich des ersten Jahrzehnts der kompletten neunjährigen Grundschule (2008-2018) mit dem vorhergehenden Jahrzehnt und das Schuljahr 2018/2019
- Adnan Tufekčić: **Historical-Pedagogical Overview of the Development of School System and Education in Srebrenik Area in North-East Bosnia** ...120–147
Zgodovinsko-pedagoški pregled razvoja šolskega sistema in Izobraževanja na območju Srebrenika v severno-vzhodni Bosni
Historisch-pädagogischer Überblick über die Entwicklung des Schulsystems und der Bildung in Srebrenik im Nordost Bosnien
- Staša Ivanec: **Temeljni dokumenti, ki so v pomoč učiteljem zgodovine pri delu z učenci z učnimi težavami v osnovni šoli** ...148–169
Basic documents aimed at helping history teachers in their work with pupils with learning disabilities in primary school
Grundlagendokumente die Geschichtslehrern in der Grundschule bei ihrer Arbeit mit Schülern mit Lernschwierigkeiten helfen

JUBILEJI / ANNIVERSARIES / JUBILÄEN

- Tatjana Hojan: **Osnovne šole – 200** ...170–175
- Tatjana Hojan: **Josip Gruden – 150** ...175–176
- Tatjana Hojan: **Alfonz Levičnik – 150** ...176

Tatjana Hojan: Josip Novak – 150	...176–177
Anton Arko: Josip Pipenbacher – 150	...177
Tatjana Hojan: Naše revije ob Vodnikovi smrti - 100	...178–181
Tatjana Hojan: Slovenska univerza v Ljubljani - 100	...181–182
Melita Franko: Sto let gimnazije Murska Sobota – »šola za vse ljudi«	...182–187
Roman Činč: Gimnazija Murska Sobota danes	...188
Zdenko Medveš: Janez Sagadin - 90	...189–196

**IZ MUZEJSKEGA DELA / MUSEUM ACTIVITIES /
AUS DER MUSEUMSTÄTIGKEIT**

Stane Okoliš: Slovenski šolski muzej v letu 2018 <i>The Slovenian School Museum in 2018</i> <i>Slowenisches Schulmuseum im Jahr 2018</i>	...197–242
---	------------

**DROBTINICE IZ ŠOLSKE PRETEKLOSTI / BITS AND PIECES FROM PAST
SCHOOL TIMES / SPLITTER DER SCHULVERGANGENHEIT**

Iz Konjic	...243
Šolske knjižnice	...243
Knjižnice	...243–244

**POROČILA IN OCENE / REPORTS AND REVIEWS /
BERICHTE UND REZENSIONEN**

Branko Šuštar: Od težavnih muzejskih tem na mednarodni konferenci ICOM do Šolskega muzeja v švedskem Helsingborgu	...245–255
Branko Šuštar: Šolski muzeji in digitalizacija. Izzivi šolskih muzejev in zgodovine izobraževanja v času globalizacije in digitalizacije, 18. simpozij šolskih muzejev in zbirka zgodovine izobraževanja, København 2019	...256–273

Marjetka Balkovec Debevec: Sonce sredi Bučke: zbornik ob 160-letnici šolstva na Bučki: 1858–2018	...274–277
Simon Malmenvall: Lojze Cvikel (ur.). Il padre: servire nel nascondimento: Maksimilijan Žitnik	...278–279
AVTORJI PRISPEVKOV Šolske kronike št. 1-2, 27/LI, 2018 / LIST OF CONTRIBUTORS / AUTOREN	...281
SODELAVCI Šolske kronike št. 1-2, 27/LI, 2018 / LIST OF CONTRIBUTORS / MITARBEITER	...282
NAVODILA AVTORJEM IN AVTORICAM / INSTRUCTIONS TO CONTRIBUTORS / ANLEITUNGEN FÜR AUTOREN	...283–284

Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje. Glasilo Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana (Slovenija) je slovenska znanstvena in strokovna revija za zgodovino šolstva, pedagogike in vzgoje, ki jo od leta 1992 samostojno izdaja Slovenski šolski muzej v Ljubljani. Revija ima začetke v skupnem zborniku šolsko-pedagoških muzejev v Ljubljani, Zagrebu in Beogradu, ki je začel izhajati leta 1964 kot Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete.

School Chronicle – Journal of the History of Schooling and Education. Bulletin of the Slovenian School Museum. Ljubljana (Slovenia) is a Slovenian scientific and professional publication concerned with schooling, pedagogy and education. Since 1992 it has been independently issued by the Slovenian School Museum in Ljubljana. The Miscellany has developed from a joint publication of the school-pedagogical museums in Ljubljana, Zagreb in Belgrade, which began to be published in 1964 under the title of A Miscellany of the History of Schooling and Education.

<http://www.ssolski-muzej.si/slo/schoolchronicles.php>

Šolski muzeji in digitalizacija. Izzivi šolskih muzejev in zgodovine izobraževanja v času globalizacije in digitalizacije, 18. simpozij šolskih muzejev in zbirk zgodovine izobraževanja, København 2019

School museums and digitalization. Challenges for the school museums and history of education in a time of globalization and digitization, The 18th symposium for school museums and history of education collections, Copenhagen 2019

V tradiciji bienalnih simpozijev, posvečenih muzejem in zgodovini izobraževanja, začeti že leta 1984, so se po 15. srečanju v Ljubljani (2013)¹ ter naslednjih simpozijih v Avstraliji (Ballarat 2015)² in na Nizozemskem (Dordrecht 2017)³ zbrali sodelavci muzejev izobraževanja in zgodovinarji šolstva v začetku julija 2019 na Danskem. 18. simpozij šolskih muzejev (The 18th symposium for school museums and history of education collections) je potekal v predmestju Københavna Emdrup v prostorih, desetletja namenjenih pedagoškemu izobraževanju in soorganizaciji Pedagoške fakultete Univerze Aarhus, njene univerzitetne knjižnice in osrednje danske državne knjižnice Det Kongelige Bibliotek/Royal Danish Library kot del projekta Skolehistorie, <http://skolehistorie.au.dk/en/>. Vloga Univerze Aarhus pri proučevanju zgodovine danskega izobraževanja je opazna, saj je tam v letih od 2013 do 2015 izšla tudi obsežna Danska zgodovina šolstva I-V,⁴ rezultat leta 2008 začetega projekta, financiranega s strani sklada Carlsbergfondet.⁵ Simpozij sta pozdravila prof. *Claus Holm*, dekan pedagoške fakultete Danish School of Education, DPU, in tamkajšnja prof. *Ning de Coninck-Smith*, ki je s sodelavci (*Jens Bennedsen*, *Majken Astrup*, *Anette Eriksen*) pripravila to vsebinsko bogato srečanje. Simpozij 2019 je pod naslovom Challenges for the school museums and history of education in a time of globalization and digitization/Izzivi šolskih muzejev in zgodovine izobraževanja v času globalizacije in digitalizacije zbral med petdeset in šestdeset sodelavcev šolskih muzejev in drugih sorodnih ustanov iz 12 evropskih držav.

1 15th International Symposium on School Life and School History Museums, 2013, <https://www.sistory.si/11686/20243>.

2 Michael Ward, Ann Campbell, Linda Borner: Presentation of the following symposium in Australia 2015, <https://www.sistory.si/11686/37691>; https://www.ische.org/wp-content/uploads/2014/11/IASMC2015_16thIS_Invite.pdf.

3 The 17th International Symposium for School History Museums & Collections in Dordrecht in July 2017, <https://www.onderwijsmuseum.nl/symposium-2017>; M. Ribarič, 17. mednarodni simpozij šolskih muzejev na Nizozemskem Onderwijsmuseum, Dordrecht, Holland, Šolska kronika, št. 3 (2017), str. 429-430.

4 Dansk skolehistorie 1-5, Hverdag, vilkår og visioner gennem 500 år [Danska zgodovina šolstva 1-5, Vsakdanje življenje, koncepti in vizije, 500 let] ured. Charlotte Appel, Ning de Coninck-Smith, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 2015, 2244 str.

5 http://edu.au.dk/fileadmin/www.dpu.dk/forskning/projekter/danskskolehistorie/20100512091403_schools-in-denmark---final-version.pdf.

*Simpozij je potekal v kampusu Endrup Univerze Aarhus v predmestju Köbenhavna v predavalnici pedagoške fakultete.**

Tridnevni simpozij je obravnaval temo s štirimi osrednji govorniki zunaj muzejskih krogov: kar trije so bili iz države gostiteljice in eden iz Nemčije, ki so bolj v duhu konference za šolske muzeje predstavili pestre digitalne teme. Najprej so bile to izkušnje pri uporabi digitalnih iger za razstave (*Rameshnath Krishnasamy*, Aalborg University, Denmark, project 7: Automated Exhibition Sites – Digital Experiences) kot enega izmed projektov obsežnega petletnega danskega programa *Our museum* <http://ourmuseum.dk/>, ki je 2016 povezal pet univerz in osem muzejev. Zelo ilustrativen in zgodovinarjem izobraževanja zanimiv je bil predavatelj druge osrednje teme (*Sebastian Schmideler*, Universität Leipzig), ki je analiziral aspekte vizualnega pri prenosu znanja v 19. stoletju na primeru ilustracij v nemških učbenikih in otroški literaturi.⁶ Izvedeli smo nekaj o raziskavah prenosa znanja s slikami v Nemčiji 18. stoletja, razvoju založniških hiš med izdajanjem izobraževalnih in zabavnih publikacij. Razmah barvnega tiska je še pred sredino 19. stoletja prinesel otrokom v Nemčiji tudi vrsto novih in najnovejših ilustriranih izdaj po vzoru na *Orbis Pictus* ter tudi ilustrirane glasbene abecednike. Tako smo si ogledali razvoj bogato ilustriranih abecednikov (zanimiv je npr. silhuetni K. Fröhlich, Berlin 1859) in igroknjig – knjižnih del s prostorsko predstavitvijo različnih ambientov (*Puppenhaus*).

* Vse fotografije v prispevku je posnel Branko Šuštar

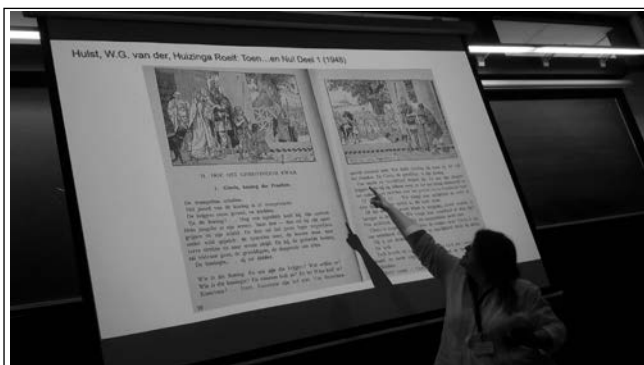
⁶ Sebastian Schmideler, *Instructive Entertainment – Aspects of visual Knowledge-Transfer in 19th century Germany in illustrated Children's Literature and School-Books between Educational Function and Aesthetic Autonomy*.

Organizatorji so izbrali naslov Challenges for the school museums and history of education in a time of globalization and digitization/Izzivi šolskih muzejev in zgodovine izobraževanja v času globalizacije in digitalizacije. S predavanja Merete Sanderhoff, National Gallery of Denmark: Open Digital Cultural Heritage.

S predavanja o nemški knjižni ilustraciji za mladino. Sebastian Schmideler, Leipzig University: Instructive Entertainment – Aspects of visual Knowledge-Transfer in 19th century.

Vlogo muzejev pri pedagoškem prenašanju zgodovinskih podob je predstavila Liane Strauss, Freiburg in Breisgau, na primeru upodobitve frankovskega vojščaka.

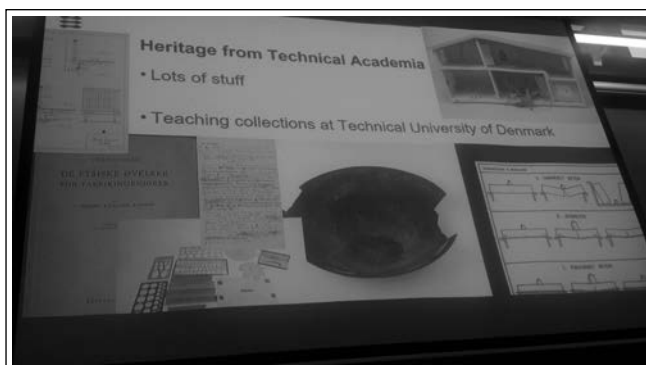

Oleksandr Mikhno in Kira Stepanovych iz Pedagoškega muzeja Ukrajine v Kijevu sta kot raziskavo in popularizacijo pokazala digitaliziran pregled ukrajinskih knjig od leta 1917 do 1921 iz zbirke muzeja.

Nazorna je bila tudi predstavitev konzervatorskega vidika digitalizacije in varovanja gradiva (*Ulla Bøgvad Kejser, The Royal Danish Library*), posebej pa presenetljiva obravnava dostopa do muzejskega gradiva: Open Digital Cultural Heritage – prosto dostopno digitalizirano kulturno dediščino na primeru umetnostnega muzeja (*Merete Sanderhoff, SMK – National Gallery of Denmark*). Pozdravna nagovora in predavanja treh danskih govornikov, ki so omogočili udeležencem iz različnih, navadno manjših šolskih muzejev vpogled v obširne probleme digitalizacije gradiva z vidika bogatih izkušenj večjih kulturnih ustanov, so v celoti dostopni na spletni strani konference (in na Youtube), zato jim zlahka prisluhne tudi zainteresiran bralec tega zapisa.⁷

Prispevki simpozija so bili povezani v pet vsebinskih tem od raziskovanja zgodovine izobraževanja in didaktike do zbirke, razstav, tehničnih sprememb in komunikacije, a so tematsko večkrat obravnavali širše vsebinsko področje, saj je vsak muzej kratko predstavil tudi svoj razvoj in dejavnosti, omenil pa tudi druge aspekte digitalizacije s katerimi se ukvarja. To je prispevalo k bolj celostni predstavitvi muzejske dejavnosti nasploh. Na konferenci so bili prvi dan (3. 7.) s prispevki predstavljeni šolski muzeji na Švedskem pod zanimivim naslovom Rekonstrukcija dolgo izgubljenih učilnic: dokazi iz razpršenih in ogroženih šolskih muzejev (*Johannes Westberg, Örebro University*). Predavatelj je predstavil šolske muzeje od Göteborga in Stockholma (*Svenska skolmuseet*) od 1860. stoletja naprej, stanje leta 1992 z 21 dobro organiziranimi muzeji, 93 nekoliko manj, a odprtimi za javnost, in 196 drugih šolskih muzejev in zbirke. V ozadju predstavitve

⁷ 18th Symposium, <http://skolehistorie.au.dk/netvaerk/18th-symposium-for-school-museums-and-history-of-education-collections/>.

Laila Zwisler, Technical University of Denmark, je predavala o izobraževalni dediščini tehnične akademije.

Tako je v predavanju Martina Koči nazorno pokazala na pred leti začete prve korake pri digitalizaciji zbirke v Muzeju šolstva in pedagogike MŠaP iz Bratislave.

Domiseln norveški prispevek o digitalni nadgradnji analogne razstave je učinkovito predstavila Marita Hesjedal, Oslo School museum.

Starejši del poslopij pedagoške fakultete s stolpom je bil grajen po letu 1941 v predmestju Københavna Emdrup kot nemško šolsko središče po načrtih arhitekta Wernerja Marcha, avtorja načrtov berlinskega olimpijskega stadiona 1936.

je načrtovan projekt, ki ga pripravljajo z Univerzo Stockholm (Joakim Landahl). Ob tem poteka tudi raziskava šolstva v 19. stoletju in učbenikov, rezultate pa predstavlja švedska digitalna platforma www.alvin-portal.org, ki jo uporablja 26 različnih ustanov, upravlja pa konzorcij švedskih univerzitetnih knjižnic. Sledilo je vprašanje (*Liane Strauss*, Univ. Freiburg i. B.) zakaj naj se zgodovinarji šolstva ukvarjajo s kipom iz arheološkega muzeja? Analizirala je podobe frankovskega vojščaka iz muzeja v Mainzu kot ilustracije nizozemskih šolskih knjig. Digitalizirani ukrajinski učbeniki 1917–1921 so bili osrednji del predstavitve njihovega nacionalnega muzeja izobraževanja, ki je ob predstavitvi digitalizirane razstave opozoril tudi na svoj razvoj in dejavnosti (*Oleksandr Mikhno*, *Kira Stepanovych*, Pedagoški muzej Kijev).

Zanimivi so bili tudi izzivi izobraževalne dediščine tehnične univerze v Københavnu (*Laila Zwisler*, Technical University of Denmark), saj predstavlja njihova zbirka učil dvesto let višješolskega poučevanja fizike na Danskem, česar se tudi zavedajo. V zbirki petnajst tisoč diapozitivov od konca 19. stol. naprej pa je predstavljena gradnja inženirskih objektov v državi (npr. impozantnih mostov), digitalizacija pa je v veliko pomoč pri preglednosti gradiva. Slovaški prispevek je predstavil sprva skromne korake k vedno obsežnejši digitalizaciji zbirke v Muzeju šolstva in pedagogike MSaP v Bratislavi (*Martina Kočí*). Slovaški kolegi so se na Danskem oglasili s prav lepo delegacijo, iz Pedagoškega muzeja Beograd sem srečal kolegico *Majo Nikolovo*, iz bližnje regije pa je bila na simpoziju tudi *Annemarie Augschöll Blasbichler* (Free University Bozen), ki je leta 2011 pripravila 14. simpozij na pedagoški fakulteti v Brixnu na južnem Tirolskem. Sicer smo pogrešali več zastopnikov šolskih muzejev iz dežele organizatorja, iz drugih bližnjih skandinavskih dežel in iz nemško govorečih dežel, kjer poznamo vrsto aktivnih muzejev, kar je najprej vprašanje pravočasnega in bolj zavzetega informiranja o naših srečanjih.

Voditeljica simpozija prof. Ning de Coninck-Smith je udeležencem zavzeto razložila tudi pestro zgodovino šolskih stavb kopenhavskega kampusa Emdrup univerze Aarhus ter univerzitetne biblioteke.

Lep vtis je naredila norveška predstavitev zanimive digitalne nadgradnje stalne razstave v Šolskem muzeju v Oslu, ki omogoča razširitev informacij o šolah, omenjenih na razstavi (*Bente Clausen, Marita Hesjedal*). Predavateljica Marita Hesjedal je temo učinkovito obravnavala kot muzejska pedagoginja in kot 'drama teacher', saj njihov muzej nadaljuje lepo tradicijo predstavitve pouka v zgodovinski učilnici. Pristrčen latvijski nastop je pokazal lepe rezultate v skromnih razmerah delujočega šolskega muzeja v Rigi na začetku digitalizacije (*Jāzeps Vikšers*). Kako različni so šolski muzeji, je opozoril tudi estonski primer, saj je njihov Palamuse muzej/Palamuse muuseum (*Janek Varblas*) tudi literarni, posvečen tam rojenemu estonskemu pisatelju Oskarju Lutsu 1887–1953. Luts je avtor romana *Kevade* (*Pomlad, slike iz šolskih dni, 1912*). 'Kui Arno isaga koolimajja jõudis, olid tunnid juba alanud. / Ko sta Arno in njegov oče prišla do šole, se je pouk že začel.' V Estoniji zna povedati ta stavek skorajda vsak kar iz glave, saj je to prva vrstica knjige *Pomlad*, v kateri pisatelj Oskar Luts opisuje svojo mladost.⁸ Ti spomini na šolo so tudi osnova za muzejsko predstavitev šolstva na estonskem podeželju konec 19. stoletja, kot jo predstavlja muzej Palamuse v vzhodnem delu Estonije, severno od tradicionalnega univerzitetnega mesta Tartu.⁹

Gostitelji so nam predstavili tudi zanimivo zgodovino šolske stavbe Pedagoške fakultete v Københavnu, ki so jo začeli graditi leta 1941 kot nemško šolsko središče z impozantnimi skupnimi prostori in razglednim stolpom (avtor je arhitekt berlinskega stadiona Werner March). Okupacijska oblast je tu v

8 Poslanica ob Mednarodnem dnevu knjig za otroke 2011, <https://www.ibby.si/index.php/int-ibby/ibby-2-april/95>; Raamat mäletab – 2011, https://www.elk.ee/?page_id=4668.

9 Palamuse museum, <https://www.palamusemuuseum.ee/en/about-palamuse-museum/>.

Na strokovni ekskurziji so organizatorji pokazali tudi dva obsežna muzejska projekta na danskem podeželju. Eden je bil arheološki s predstavitvijo vikinške utrdb/Vikingeborgen pri mestu Køge, nadgrajen še z digitalnimi možnostmi.

predmestju København Emdrup načrtovala nordijski center za nacistično ideološko vzgojo in vadbo ter z boksarsko dvorano in strelskim treningom in zrasel je nov šolski kompleks. Iz vojnega časa je ohranjen vrh stolpa v leseno gredo v nemškem navdušenju vpraskan napis 'Dieses Land bleibt deutsch'. Obsežno nedokončano stavbo so od 1945 uporabljali za nastanitev nemških in vzhodnoevropskih beguncev, od 1948 je bil tam učiteljski kolegij pa eksperimentalna šola psihologinje Anne Marie Nørvig, od 1956 še novoustanovljeni Danski pedagoški inštitut. Stavba je bila zaradi spominov na nacizem predelana in preurejena. V prostorih pedagoške knjižnice nam je bibliotekar *Jens Bennedsen* predstavil še zbirko šolskih stenskih slik, ki jih je nekdanj hranil Danski šolski muzej (2017 jih je na simpoziju v Dordrechtu predstavila Lea Cecilie Bennedsen). S projektom Skolehistorie so te učne slike vedno bolj dostopne v digitalizirani obliki. Prav te šolske stenske slike (wall charts/Schulwandbild) so že pred leti povezale v skupen projekt univerzo v nemškem Würzburgu, dansko Paedagogiske Bibliothek in Nationaal Onderwijsmuseum – nizozemski narodni muzej izobraževanja v Rotterdamu, sedaj v Dordrechtu.¹⁰

V bolj skandinavskem vremenu smo se drugi dan (4. julija) odpravili na ekskurzijo po največjem danskem otoku Zeland (Sjælland), na katerem je tudi prestolnica države. Najprej smo obiskali dobro uro vožnje oddaljen zanimiv lokalni Šolski muzej Flakkebjerg (Flakkebjerg Skolemuseum).¹¹ Muzej je ena od

¹⁰ Europe and identity – History on wall charts in an European perspective, www.historywall-charts.eu.

¹¹ Flakkebjerg Skolemuseum, 100 års skolehistorie, <https://www.vestmuseum.dk/forside-10>.

Flakkebjerg Skolemuseum predstavlja enorazredno podeželsko začetno osnovno šolo (Flakkebjerg Forskole) z učiteljskim stanovanjem.

enajstih razstavnih celot Museum Vestsjælland,¹² regionalnega muzeja šestih občin na zahodu otoka. Čas vožnje je bil po programu namenjen pregledu zadnjih dvestotih let danske zgodovine šolstva (Skrb, konflikti, učni načrti in palice – *Anne Katrine Gjerløff*), a tehnične omejitve dvonadstropnega avtobusa tega niso omogočile). Zatem so nas organizatorji peljali pogledati začetke dveh širokopoteznih ter zelo konkretnih muzejskih projektov danske arheološke (Borgring – vikinške utrdbe na gradu pri mestu Køge)¹³ in tehniške dediščine Holmegaard Værk (prva faza širokopotezne muzejske preureditev petnajst tisoč kvadratnih metrov steklarne v muzej stekla). Oba projekta sta (ali še bosta) podprta tudi z digitalno tehnologijo. No, šolstvo srečamo tudi pri steklarni, vsaj digitalno ...¹⁴ O čem naj človek razmišlja po ogledu ohranjenega skromnega vaškega šolskega muzeja in široko zasnovanih dveh različnih novih muzejskih projektov, ki smo ju opazovali nedaleč od gradbenih začetkov, ki so napovedovali pravi razcvet obeh lokacij? Če bi Danska, dežela tudi danes po vsej EU – vsaj zaradi evropskega programa Grundtvig – znanega pedagoga Grundtviga (1783–1872) vložila le majhen del sredstev, kot jih namenjajo za nove muzejske atrakcije na podeželju Zelanda, bi nacionalni muzej šolstva na Danskem ne le deloval, temveč cvetel. A kdo bi razumel logiko kapitala, prioritet in (ne)vrednotenje evropske kulturne dediščine izobraževanja? Danski šolski muzej do leta 2008 že ni bil dovolj spreten, da bi se v spreminjajočem se svetu interesov svojih treh financerjev ohranil z bogatimi

12 Museum West Zealand – a living part of history, <https://www.vestmuseum.dk/english>.

13 Borgring – the Viking Castle by Køge, <http://www.vikingeborgen.dk/>; <https://www.youtube.com/watch?v=gVdqognfoJQ>.

14 Skolen på Holmegaard Glasværk, <https://fensmarkby.dk/skolen-paa-holmegaard-glasvaerk/>.

Zaradi zavzetih domačinov je bila ukinjena vaška šola, leta 1981 preoblikovana v Šolski muzej Flakkebjerg, ki je danes del Vestsjællands Museum. Pogled v opremljeno šolsko učilnico.

zbirkami tudi realno in skupaj, ne pa razdeljen in s temo dostopen predvsem digitalno v obliki spletne Skolehistorie pri Aarhus Universitet.¹⁵

Flakkebjerg Skolemuseum predstavlja enorazredno podeželsko začetno osnovno šolo (Flakkebjerg Forskole) z učiteljskim stanovanjem, ki se je ohranila tudi po ukinitvi pouka leta 1962 kot bivališče tamkajšnje dolgoletne učiteljice Ingeborg Christensen, poročene Nielsen (1894–1982), kasneje pa zaradi zavesti predstavnikov vaške skupnosti – nekdanjih učencev o pomenu šole kot dela kulturne zgodovine kraja. Leta 1980 so oblikovali odbor in dosegli podporo občine, stari šoli dali muzejsko vsebino in se povezali z regionalnim muzejem. Opremljeno učiteljsko stanovanje (majhna kuhinja s štedilnikom na drva, dnevna soba, jedilnica in spalnica) in šolski razred v šolski stavbi iz leta 1904 predstavljajo 58-letno zgodovino šole, v kateri si je pri poučevanju sledilo pet učiteljic. Prve učiteljice so poučevala le nekaj let, navadno do poroke. Januarja 1915 je po končanem učiteljišču v Odense nastopila Ingeborg Christensen, ki je tudi po poroki z glasbenikom C. Ch. Nielsenom leta 1921 poučevala še več kot štirideset let. Šolski razred z učnimi slikami in šolsko opremo predstavlja podeželsko šolstvo tudi obiskovalcem začetka 21. stoletja, ki jim je na voljo obisk šole kot doživetje pouka nekoč v starih lesenih klopih in v oblačilih kot iz nekdanjih dni. V muzeju so nas prejeli domačini, sodelavci muzeja, zgodbo učiteljice, šole in pouka pa nam je v učilnici posredovala kolegica *Ea Stevns Matzon*, vodja interpretacije in razstav v Museum Vestsjælland. Zgodovino šole in nastajanja muzeja obravnava tudi študijska muzejska publikacija, pripravljena leta 2006 po virih, z ilustraci-

¹⁵ Skolehistorie | Aarhus Universitet, <http://skolehistorie.au.dk/>.

Učilnica je namenjena tudi predstavitvi pouka, kot je bil od 1915 pri učiteljici Ingeborg Christen, por. Nielsen, ki je tam poučevala več kot štirideset let. Nekdanji pouk nam je predstavila Ea Stevns Matzon, vodja interpretacije in razstav v Museum Vestsjælland.

jami in spominskimi zapisi.¹⁶ A takšen mali šolski muzej na Danskem ni edini. Tudi na zahodni obali polotoka Jutland je Esbjerg ohranil podobno opremljeno šolsko stavbo.¹⁷

Tretji dan (5. julija) je po simpatičnem tretjem osrednjem nagovoru specialistke konzervatorstva *Ulle Bøgvad Kejser* iz Danske kraljeve biblioteke o digitalizaciji kulturne dediščine tudi z vidika varovanja gradiva (Digitisation of cultural heritage and preservation)¹⁸ sledila slovenska predstavitev. Pod naslovom Slovenian School Museum and digitized sources for the history of education in Slovenia: Archival and printed sources available at Sistory and dLIB je *B. Šuštar* po omembi historiata muzeja predstavil povezovanje šolskih muzejev s simpoziji, kar je zabeleženo tudi digitalno (npr. 15. simpozij v Ljubljani z dostopnimi vsemi predavanji in povzetki na Sistory),¹⁹ pa tudi začetke naše digitalne dostopnosti. Prvi virtualni sprehod po muzeju je bil pripravljen že leta 1999,²⁰ pozneje v letih 2003 do 2005 projekt *Sprehod po poti kulturne dediščine šolstva v Ljubljani*,²¹

16 Christen Nicolaisen, *Flakkebjerg Forskole – livet, lærdommen og lærerinderne* [Šola Flakkebjerg – življenje, pouk in učitelji], Sorø: Sydvestsjællands Museum, 2006.

17 Esbjergsskolehistorie 1 – Landsbyskolerne, <https://www.youtube.com/watch?v=PaoXo4kUZIA>.

18 Ulla Bøgvad Kejser, *Digitisation of cultural heritage and preservation*, <https://www.youtube.com/watch?v=epxy-dUTPWc>.

19 15th International Symposium on School Life and School History Museums. Creating links in education. Teacher's and their associations as promoters of pedagogic development (historical and museum aspects), Ljubljana, 26.-29. 6. 2013, <https://www.sistory.si/11686/20243>.

20 Slovenski šolski muzej v Ljubljani – virtualni vodnik, <http://www.burger.si/MuzejiInGalerije/SlovenskiSolskiMuzej/UvodSlovenskiSolskiMuzej.htm>.

21 *Sprehod po poti kulturne dediščine šolstva v Ljubljani*, <https://www.ssolski-muzej.si/sprehod/>.

Flakkebjerg Skolemuseum: Ea Stevns Matzon razlaga o palici kot učno-vzgojnem pripomočku, učbeniki za predstavitev pouka v stari učilnici, jedilnica v stanovanju učiteljice.

nato digitaliziranje šolskih map dokumentacijske zbirke, dela arhivske zbirke (šolski listi) in šematizmov na portalu Sistory in še vrsta periodike na dLIB,²² pa vse do dostopnosti muzejskih zbirk predmetov na Museum.si. Vsebinsko je vključil v predavanje še predstavitev digitalizirane zbirke razglednic in fotografij (kar je pripravljala za ta simpozij *Mateja Ribarič* pod naslovom *Postcard, Photography and Audiovisual Digitized Collections at the Slovenian School Museum*) in sklenil predavanje s pomenom in omejitvami digitalizacije v manjših muzejih, ki se lahko uspešno povezujejo z drugimi ustanovami. Na koncu je omenil še naše stike z Danskim šolskim muzejem (o tem je pisal 2007 v reviji *Argo*²³ in 2009 v naši *Šolski kroniki*²⁴ in izvode teh publikacij podaril organizatorjem za njihovo knjižnico) ter se – kot kaže preveč optimistično – zavzel za v bodočnosti obnoven Danski šolski muzej, saj k raznovrstnemu šolstvu v bogati državi sodi tudi ustrezen muzej izobraževanja.

Na konferenci sta bila predstavljena še dva nemška prispevka. Pod naslovom *Pacemakers Report – The Unique Collection of Pädagogische Lesungen* sta *Maria-Annabel Hanke* in *Josefine Wähler* (obe iz DIPF, Leibniz-Institut für Bildungsforschung und Bildungsinformation, Germany) predstavili obravnavo

22 B. Šuštar, Digitalizirani viri za zgodovino šolstva (2016), <http://www.ssolski-muzej.si/slo/news.php?item=369>; http://www.ssolski-muzej.si/files/events/9937-2016_digitalizirani_viri_pdf.pdf.

23 B. Šuštar, Od muzeja do muzeja po Københavnu, *Argo*, št. 1 (2007), str. 119–126.

24 B. Šuštar, Šolska muzeja na Norveškem (Bergen in Oslo) in Danski šolski muzej v Københavnu, *Šolska kronika*, št. 1 (2009), str. 230–246.

Dva prispevka so za simpozij pripravili sodelavci nemških raziskovalnih ustanov izobraževanja DIPF & BBF iz Berlina: z leve Lars Müller, Josefine Wähler, Stefanie Kollmann in Maria-Annabel Hanke.

digitalitiranih zbirk obsežnega števila zelo zanimivih priprav za vzorčne učne ure v DDR. Sledil je še prispevek o povezavah med tekstem in slikami v učbenikih (*Stefanie Kollmann*, *Pictura Paedagogica Online*, *BBF & Lars Müller*, *DIPF*). Zanimiva sta bila tudi oba grška prispevka. Orisala sta dejavnost dveh z zgodovino šolstva povezanih muzejev na Kreti, ki sta sodelovala že na ljubljanskem simpoziju. Univerzitetni šolski muzej *Xeniseum* kot kulturni prostor za neformalno učenje in izkušnje ter raziskave in njegove realizacije digitalnih možnosti je obravnaval *Kostas G. Karras*, pri prispevku pa sta sodelovala še dva sodelavca iste univerze (*Pella Calogiannakis*, *Theodoros Eleftherakis*, *University of Crete*, *Rethymno*).²⁵ Manjši muzej šolskega življenja v občini Chania, tudi na severni strani otoka, je ob muzejskem vstopu v digitalne tehnologije predstavila *Maria Drakaki* (*Friends Association of School Life Museum of Chania*).²⁶

Konferenco sta sklenila še prispevka o digitalizaciji na primeru dveh nacionalnih muzejev izobraževanja – iz francoskega Rouena, ki je gostil naš simpozij leta 2009, in iz nizozemskega Dordrechta, ki je pripravil simpozij leta 2017. Prispevek *Isabelle Arnoux* (*Musée national de l'éducation*, Rouen) je na primeru francoskega muzeja izobraževanja predstavil digitalni katalog muzejske zbirke, ki služi muzealcem in obiskovalcem (*Digital Collection catalog: a tool co-built, in a service of both museum professionals and publics*). Zbirke lahko obiščemo tudi

²⁵ Abstracts, http://skolehistorie.au.dk/fileadmin/skolehistorie/Abstract_Kostas_G._Karras_University_of_Crete_Greece.pdf.

²⁶ M. Drakaki, Chania, School life in space and time: A digital scenario of the Greek Language Center linking formal to informal learning, http://skolehistorie.au.dk/fileadmin/skolehistorie/Abstract_Maria_Drakaki_School_Life_Museum_Greece.pdf.

S predavanja Marie Drakaki (School Life Museum of Chania) o digitalni predstavitvi muzeja šolskega življenja v Chanii na Kreti.

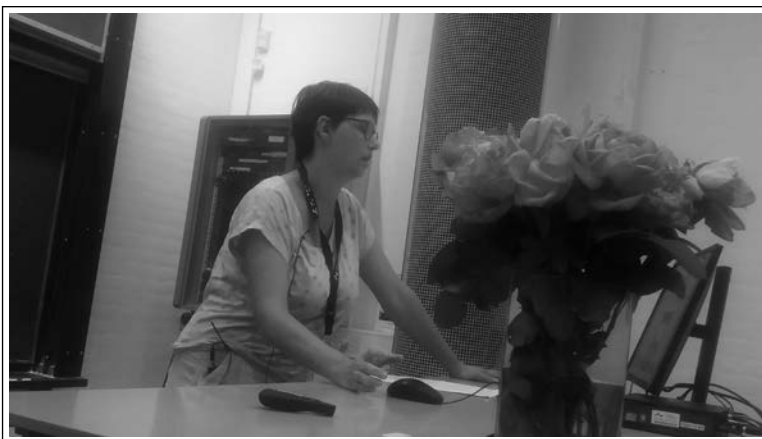
na spletu.²⁷ Prav zadnji prispevek je prišel iz nizozemskega Narodnega muzeja izobraževanja v Dordrechtu. *Stevan van Belzen* in *Janneke Pierhagen* sta vabila muzeje k aktivni predstavitvi in globalnosti (Being Global: active representation of (global) citizenship in collection and education).

Simpozij je v sicer manjšem obsegu kot nekoč ob vsebinsko bogatih predstavitev povezal vrsto šolskih muzejev in drugih ustanov iz različnih držav pri obravnavi tudi za nas pomembne digitalizacije. Posamezne predstavitve je sklenila krajša diskusija, ki je zanimivo dopolnila predstavljene teme. Te so poudarjale tudi povezovanje. Muzeji izobraževanja smo manjše ustanove, zato je pomembno spoznanje o nujnosti povezovanja različnih ustanov in strokovnjakov z različnih področji pri tako obsežni dejavnosti, kot je digitalizacija.

Kot se je simpozij pričel z minuto tišine in memoriam kolega dr. Kelda Grindera-Hansena, tako so danski kolegi zadnji dan srečanja s kratkim, 13-minutnim dokumentarnim filmom predstavili še zaključek delovanja leta 2008 zaprtega Danskega šolskega muzeja. V filmu *Dansk Skolemuseums samling: Samlingsgennemgang/The Collection from Danish School Museum* (Martin Glæsner Andersen, Majken Astrup, 2017)²⁸ so pokazali nadaljnjo pot zbranega gradiva. To so s polletnim urejevalnim delom, ki ga je omogočila po letu 2008 fundacija A. P. Møller, izpeljali muzejski strokovnjaki Danskega narodnega muzeja. Nekaj gradiva so uvrstili v svoje zbirke, še več pa so ga ponudili muzejem v državi in drugim. Kot sporočajo s sliko, komentarjem in z izjavami (mdr. Bobo Krabbe Magid iz Narodnega muzeja Danske; Jens Bennedsen, vodja projekta AU

27 Collections of the National Museum of Education, Rouen, <https://www.reseau-canope.fr/musee/collections/en/consultations>.

28 Dansk Skolemuseums samling: Samlingsgennemgang / The Collection from Danish School Museum, 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=aEin2lhGvDc>.

Isabelle Arnoux (Musée national de l'Éducation, Rouen) je predstavila digitalni katalog muzejske zbirke francoskega Narodnega muzeja izobraževanja, ki služi muzealcem in obiskovalcem in je dostopen na spletu.

Library Emdrup; prof. Ning de Connink-Smith z DPU Aarhus University in Keld Grinder-Hansen nekdanji vodja Danskega šolskega muzeja) je prešlo veliko v muzeju zbranih raznovrstnih učil, šolske opreme in drugega gradiva o zgodovini izobraževanja v arhiv, nacionalni in druge muzeje ter (npr. šolske stenske slike) v pedagoško knjižnico kopenhavnskega kampusa Emdrup Univerze Aarhus. Ta na spletni strani Skolehistorie (<http://skolehistorie.au.dk/en/>) na digitalen način predstavlja tudi drugo gradivo o danski zgodovini izobraževanja, omenjeni film in 18. simpozij šolskih muzejev, ki so ga pripravili.

Kot je bilo presenetljivo, da je v letu 2019 vabil na simpozij šolskih muzejev prav København, kjer so konec leta 2008 uspešno zaprli Danski šolski muzej (in smo mu tudi v Šolski kroniki 2009 posvetili primeren zapis), tako je bilo po svoje simbolično, da je dober mesec pred simpozijem šolskih muzejev preminil dr. **Keld Grinder-Hansen** (1959–2019), še ne šestdesetletni kolega,²⁹ ki je vodil obnovljeni šolski muzej v Københavnu od 1997 do njegovega zaprtja. Izhajal je iz učiteljske družine, študiral zgodovino in etnologijo v Københavnu in bil najprej zaposlen v tamkajšnjem Narodnem muzeju v zbirki kovancev in medalj. Doktoriral je iz numizmatike in gospodarske zgodovine na temo Danska kraljevska kriza 1241–okoli 1340 (Kongemagtens krise–det danske møntvæsen 1241-ca. 1340/ The money-based economy and coin circulation in Denmark). Pisal je o tudi o temah kulturne zgodovine potovanj, o misijonskem šolstvu v danski zahodni In-

²⁹ Dødsfald: direktør, historiker Keld Grinder-Hansen (59), <https://www.altinget.dk/navnenyt/doedsfald-direktoer-keld-grinder-hansen-59>.

Dr. Keld Grinder-Hansen, 1959–2019. Prizor iz dokumentarnega filma Dansk Skolemuseums samling: Samlingsgennemgang/The Collection from Danish School Museum, 2017, <http://skolehistorie.au.dk/>

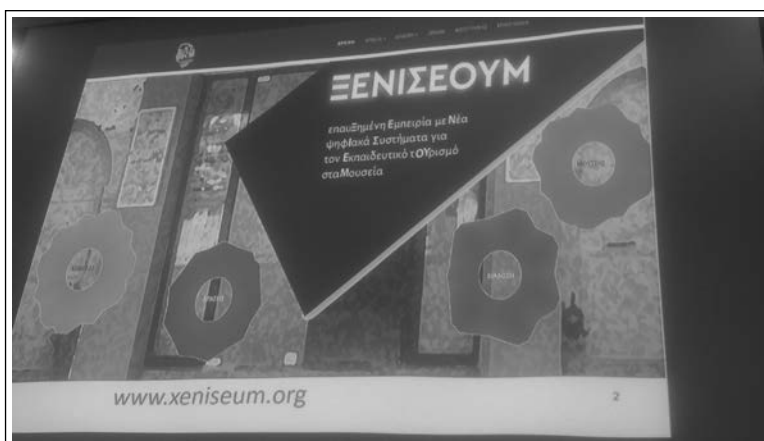
diji v 18. stoletju³⁰ in o zgodovini izobraževanja nasploh ter predstavljal Danski šolski muzej na simpozijih, posebej s prispevkom leta 1997 v Leedsu. Leta 2013 je dr. Keld Grinder-Hansen izdal knjigo o učiteljskem poklicu Den gode, den onde, og den engagerede (Dobro, slabo in zavzeto), v kateri je predstavil vrsto različnih podob učiteljev skozi čas ter opozoril na spreminjajoči se pomen učiteljevanja. Knjiga je izšla ravno v času razprav o danskem šolstvu in učiteljstvu in njihovih spremembah. Ocenili so jo kot temeljito delo s široko vsebino.³¹ V zakonu z arhitektko Trine Neble so se jima rodili trije otroci. Med letoma 2009 in 2014 je bil v občini Dragør vodja oddelka za področja šolstva, prostega časa, kulture in turizma, zatem pa direktor muzeja na prostem/zgodovinskega izkustvenega središča Andelslandsbyen Nyvang v bližini Holbæka, mesta ob fjordu na severovzhodu Zelanda.³²

Simpoziji šolskih muzejev so se kmalu po prvih začetkih 1984 razvili v priljubljena, tradicionalno dobro obiskana mednarodna srečanja muzejskih strokovnjakov, ljubiteljev zgodovine šolstva in njegovih muzejskih predstavitev ter predavateljev in raziskovalcev te tematike na univerzah. Udeležba z več kot sto udeleženci iz vrste evropskih in tudi nekaj neevropskih držav je bila še na simpoziju v Ljubljani 2013 kar običajna. Na manjši odziv je pri avstralskem srečanju

30 The schools of Tranquebar: An educational field of cultural encounters and conflicts https://www.rarebooksocietyofindia.org/book_archive/196174216674_10155759452926675.pdf.

31 Den gode, den onde, og den engagerede, https://www.saxo.com/dk/den-gode-den-onde-og-den-engagerede_keld-grinder-hansen_paperback_9788792746467; Birthe Korsbæk: Keld Grinder-Hansen. Den gode, den onde og den engagerede. 1000 år med den danske lærer, <http://www.historie-online.dk/boger/diverse/den-gode-den-onde-og-den-engagerede>.

32 Keld Grinder-Hansen, https://da.wikipedia.org/wiki/Keld_Grinder-Hansen.

Univerzitetni šolski muzej Xeniseum in njegove digitalne možnosti je predstavil Kostas G. Karras, University of Crete, Rethymno.

vplivala oddaljenost, pri zadnjih dveh simpozijih pa pozno povabilo in premalo zavzeto informiranje, ki ni doseglo vsega zainteresiranega občinstva. Kaže, da bo simpozij 2021 spet zastavljen bolj široko. Grški kolegi, ki pripravljajo 19. simpozij, so že v letošnjem poletju presenetili s povabilom za sodelovanje in posredovali tudi kraj in temo: Rethymno, University of Crete, Greece: School Museums, Museum Education and Educational History: Creating Learning Experiences and Building Bridges for Open and Sustainable Societies.³³ Rezervirajte si čas med 25. in 28. majem 2021!

Branko Šuštar

Summary

“School museums and digitalization. Challenges for school museums and history of education in a time of globalization and digitalization”, The 18th Symposium on School Museums and History of Education Collections, Copenhagen 2019

The 18th biennial symposium of school museums and educational history collections, which has been taking place since 1984 – in recent years in Ljubljana in 2013, Ballarat, Australia in 2015, and in Dordrecht, Netherlands in 2017 – took

33 Call for Papers The 19th International Symposium on School Museums and Collections of Educational History, <https://www.ische.org/call-for-papers-the-19th-international-symposium-on-school-museums-and-collections-of-educational-history/>; <https://www.kemeiede.org/en/actions/future-actions/19th-international-symposium>.

place this year in Copenhagen, Denmark (University Campus Emdrup). The symposium on the theme of digitalization was organised by Aarhus University – Danish School of Education (DPU), its pedagogical library as part of the Aarhus University Library, and the main Danish state library, the Royal Danish Library, and included in the project Skolehistorie, which is where the website of the conference can be found at <http://skolehistorie.au.dk/en/>.

Under the title “Challenges for school museums and history of education in a time of globalization and digitization” the symposium, attended by 50 to 60 people from museums and other institutions from 12 European countries, was led by Ning de Coninck-Smith, Professor DPU, and colleagues. The three-day event dealt with the theme of digitalization with four key speakers from outside museum circles: three from the host-country who, adapting the subject to a conference for school museums, presented the rich content from the viewpoint of a digitalization expert (Rameshnath Krishnasamy), conservation-librarianship (Ulla Bøgvad Kejser) and museum science (Merete Sanderhoff, National Gallery of Denmark: Open Digital Cultural Heritage). The contribution by the German historian Sebastian Schmideler from Leipzig attractively presented illustrated children's literature from the 18th and 19th centuries.

The two introductory addresses (also mentioning the development of our symposia) and the talks by the three key Danish speakers, which enabled the participants from various, usually small school museums, to meet with the wider issue of digitalization from the viewpoint of the extensive experiences from larger cultural institutions, are fully accessible on the conference's website (and on YouTube). This is also where a documentary film can be found, made after the closure of the Danish School Museum in 2008, featuring the last director of the museum, Dr Keld Grinder-Hansen (1959-2019), who died just over a month before the symposium. The film presents the care taken of the extensive collections on education from the closed museum, especially wall charts. In a way, the web portal Skolehistorie also continues the museum's work on the history of Danish education.

Speakers from individual school museums and other institutions connected with the history of education presented the beginnings and their subsequent experiences of including digital presentations in their museum work. Some approaches were outright inspiring and all were valuable in an exchange of ideas and for learning about each other's work. A number of abstracts from their contributions are available on the symposium's website. It was also interesting to visit a small rural school museum (Flakkebjerg Skolemuseum). If attendance at the last three symposia of school museums was affected by the distance and late information, this will not be the case with the next one. Our Greek colleagues, who this time participated with two contributions from Crete, have already sent out a call for papers and submitted the theme: “School Museums, Museum Education and Educational History: Creating Learning Experiences and Building Bridges for Open and Sustainable Societies.” Save the date for the 19th International symposium on school museums and history of education collections - Tuesday 25th to Friday, 28th of May 2021!